

УДК 343.15

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2024.19>**О. В. Сачко**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
orcid.org/0000-0001-7581-2837

М. Г. Кузнецов

кандидат юридичних наук, адвокат
orcid.org/0009-0009-7068-3138

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ВИБОРЧИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються злочини, спрямовані проти виборчих прав громадян України, з особливим акцентом на сучасні кіберзагрози та інформаційні атаки, що використовуються для дестабілізації виборчого процесу. Постає необхідність комплексного наукового аналізу сучасного стану боротьби зі злочинами проти виборчих прав, вдосконалення правового регулювання та розробки ефективних механізмів протидії цим правопорушенням. Автори аналізують випадки несанкціонованого втручання в роботу Центральної виборчої комісії (ЦВК) під час президентських виборів, що включають масштабні DDOS-атаки, використання бот-мереж та хакерські зломи серверів. Досліджено також механізми захисту виборчих інформаційних систем, зокрема заходи, які були вжиті державними органами та міжнародними організаціями для підвищення рівня кібербезпеки виборчої інфраструктури. Особлива увага приділяється проблемі кваліфікації злочинів проти виборчих прав у чинному Кримінальному кодексі України, де виявлено прогалини та недосконалості, що ускладнюють ефективне розслідування та кримінальне переслідування порушників. Автори пропонують шляхи вдосконалення правової бази для більш ефективної боротьби з виборчими злочинами та підкреслюють важливість міжнародної співпраці для протидії дезінформації та забезпечення прозорості виборчих процесів. У статті висвітлено значення зміцнення інституційної спроможності державних органів і необхідність розробки нових підходів до захисту виборчих прав в умовах гібридних загроз. Зазначено, що кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти виборчого права передбачена лише у 7 статтях КК України (157, 158, 158-1, 158-2, 159, 159-1, 160). Узагальнено досвід українських і міжнародних організацій, які працюють у сфері запобігання виборчим злочинам, і висловлено рекомендації щодо підвищення ефективності правопорядку в процесі проведення виборів.

Ключові слова: злочини проти виборчих прав, дезінформація, виборча інфраструктура, ЦВК, кримінальна відповідальність, виборче законодавство, кібербезпека.

Sachko O.V., Kuznietsov M.H. PECULIARITIES OF INVESTIGATION OF CRIMES IN THE FIELD OF ELECTORAL RIGHTS IN UKRAINE

The article examines crimes against the electoral rights of Ukrainian citizens, with a special focus on modern cyber threats and information attacks used to destabilize the electoral process. There is a need for a comprehensive scientific analysis of the current state of combating crimes against electoral rights, improvement of legal regulation and development of effective mechanisms to counter these offenses. The authors analyze the cases of unauthorized interference with the work of the Central Election Commission (CEC) during the presidential elections, including large-scale DDOS attacks, the use of botnets, and hacker hacks of servers. The mechanisms for protecting electoral information systems are also studied, including measures taken by government agencies and international organizations to improve the cybersecurity of the electoral infrastructure. Particular attention is paid to the problem of qualifying crimes against electoral rights in the current Criminal Code of Ukraine, where gaps and imperfections have been identified that complicate effective investigation and prosecution of offenders. The authors propose ways to improve the legal framework for more effective combating of electoral crimes and emphasize the importance of international cooperation to counter disinformation and ensure transparency of electoral processes. The article highlights the importance of strengthening the institutional capacity of state bodies and the need to develop new approaches to protecting electoral rights in the context of hybrid threats. It is noted that criminal liability for committing crimes against electoral rights is provided for in only 7 articles of the Criminal Code of Ukraine (157, 158, 158-1, 158-2, 159, 159-1, 160). The experience of Ukrainian and international organizations working in the field of preventing electoral crimes is summarized, and recommendations are made to improve the effectiveness of law and order in the process of holding elections.

Key words: crimes against electoral rights, disinformation, electoral infrastructure, CEC, criminal liability, electoral legislation, cybersecurity.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасного виборчого процесу в Україні є зростання кількості злочинів, спрямованих проти виборчих прав громадян, що становлять серйозну загрозу для демократичних інститутів та легітимності результатів виборів. Особливо гостро ця проблема постає в умовах активного

використання кіберзагроз, інформаційних атак та дезінформаційних кампаній, які мають на меті маніпуляцію результатами виборів та підірив суспільної довіри до виборчого процесу. Виборчі правопорушення набувають все більшої системності, що зумовлює необхідність удосконалення механізмів їх виявлення, розслідування та притяг-

нення винних осіб до відповідальності. Водночас чинне кримінальне законодавство України має значні прогалини у сфері кваліфікації злочинів проти виборчих прав, що перешкоджає належному обліку та аналізу цих злочинів, а також ефективному розслідуванню й правовій оцінці подібних діянь. Актуальність дослідження обумовлена також необхідністю зміцнення кібербезпеки виборчих систем в умовах постійних спроб зовнішнього втручання з боку іноземних держав, зокрема Російської Федерації. Інформаційні атаки на виборчу інфраструктуру, хакерські зломи серверів, DDOS-атаки та інші кіберзлочини вимагають нових підходів до захисту виборчих прав, які відповідають сучасним викликам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними питаннями розслідування злочинів у сфері виборчого права займалися вітчизняні та зарубіжні вчені у галузі криміналістики та кримінального процесу. Зокрема, значний внесок у розвиток теоретичних положень зробили такі науковці, як Р.С.Белкін, В.Т.Нор, Г.А.Матусовський, В.Я.Горбачевський, М.В.Салтевський, М.П.Яблоков, І.В.Сервецький, В.Ю.Шепітько, В.С.Зеленецький, Т.В.Варфоломеева, О.Ф.Долженков, Ю.П.Аленін, В.П.Бахін, В.Д.Берназ, В.І.Галаган, В.Г.Гончаренко, Ю.М.Грошевий, В.А.Журавель, А.Ф.Волобуєв, В.К.Лисиченко, Н.С.Карпов, А.В.Іщенко, О.Н.Колесніченко, В.О.Коновалова, Н.І.Клименко, І.І.Котюк, В.В.Лисенко, В.С.Кузьмічов, Є.Д.Лук'янчиков, Д.Й.Никифорчук, М.Є.Шумила, С.М.Стахівський та інші.

Окремі аспекти протидії злочинам та кримінальним правопорушенням у сфері виборчого законодавства, зокрема їх кримінально-правова кваліфікація, кримінологічна характеристика та профілактика, досліджували такі вчені, як Л.В.Гудзь, А.М.Колодій, С.В.Красноголовець, В.М.Колесніченко, С.А.Мозоль, О.В.Лавринович, Л.П.Медіна, М.І.Хавронюк, Ю.М.Тодика, М.І.Мельник, С.Я.Лихова, М.Л.Ставніччук, М.О.Мягков та інші.

Метою є всебічний аналіз сучасних загроз виборчому процесу в Україні, зокрема кіберзлочинів та інформаційних атак, спрямованих на підлив виборчих прав громадян і маніпуляцію результатами голосування. У роботі ставиться завдання дослідити правове регулювання злочинів проти виборчих прав в Україні, виявити прогалини у чинному кримінальному законодавстві, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів протидії виборчим правопорушенням, включно з підвищенням кібербезпеки виборчих систем.

Виклад основного матеріалу. Поширення дезінформації через інформаційні ресурси таких міжнародних корпорацій, як Google, Facebook та Twitter, під час виборчих кампаній, стало новим

викликом для виборчих процесів в багатьох країнах світу. Приклад втручання в президентську виборчу кампанію в США 2016 року, що мало обмежений вплив на результат виборів, та вплив фейкових новин і ботів на федеральні вибори в Німеччині підтверджують зростання використання цифрових технологій для маніпулювання громадською думкою під час виборів. Аналогічні випадки відбуваються і в Україні, де під час виборів нерідко фіксуються порушення виборчого законодавства із застосуванням інформаційних технологій та втручання з-за кордону.

Такі порушення завдають серйозної шкоди демократичним процесам, підривають довіру до виборчих органів і державних інституцій, створюючи загрозу національній безпеці [1]. Наприклад, під час місцевих виборів 2015 року поліцією було зафіксовано 8 220 інцидентів порушень виборчого законодавства, однак лише 478 з них перейшли до стадії досудового розслідування, з яких ще менша кількість дійшла до суду. Це вказує на суттєві прогалини у забезпеченні належного реагування правоохоронних органів на виборчі правопорушення.

Аналіз показує, що різноманітні типи правопорушень, які супроводжують виборчі процеси, включають не лише традиційні форми, такі як підкуп виборців чи порушення таємниці голосування, а й нові, пов'язані з використанням інформаційних технологій для втручання у виборчий процес [8]. Ці злочини часто мають транснаціональний характер, оскільки до їх вчинення причетні іноземні особи або організації, які використовують сучасні комп'ютерні засоби для впливу на результати виборів.

З огляду на транснаціональний характер виборчих злочинів та застосування новітніх технологій для маніпуляцій, існує нагальна потреба у розробці комплексної стратегії для розслідування та протидії таким правопорушенням. Це включає спрощення міжнародної співпраці між правоохоронними органами різних держав, удосконалення методології збору доказів, а також підвищення кваліфікації правоохоронців для роботи з інформаційними технологіями в розслідуванні таких злочинів.

Загалом, система протидії злочинам проти виборчих прав громадян вимагає суттєвого удосконалення, оскільки на сьогоднішній день багато таких злочинів залишаються латентними. Зокрема, кількість кримінальних проваджень, які доходять до суду, є вкрай низькою порівняно з загальною кількістю зафіксованих порушень, що свідчить про необхідність вдосконалення нормативно-правової бази та підходів до боротьби з такими правопорушеннями.

Важливо, що більшість кібератак під час виборів в незалежній Україні було здійснено з території

рф за допомогою бот-мереж. У рамках кримінального провадження в Києві було затримано організоване хакерське угруповання, яке готувало виведення з ладу інформаційних ресурсів Центральної виборчої комісії (ЦВК) та намагалося поставити під сумнів результати голосування. Додатково у Вінниці було виявлено та заблоковано роботу двох серверів, заражених шкідливим програмним забезпеченням, орендованих громадянами росії. Вчинена потужна DDOS-атака на інформаційні ресурси ЦВК, яка досягала 200 000 пакетів на секунду, призвела до несанкціонованого доступу до серверів хостинг-провайдера «Бестхостинг» шляхом злому. За цим фактом було відкрито додаткове кримінальне провадження [7, с. 163]. Також було попереджено спробу перевантажити лінії зв'язку через масовий автодозвін на стаціонарні телефони виборчих дільниць у кількох областях України.

Під час підготовки до президентських виборів 25 травня 2018 року Служба безпеки України реалізувала комплекс заходів для забезпечення стабільної роботи телекомунікаційної системи та офіційного вебсайту ЦВК, що дозволило запобігти несанкціонованому втручання у процес голосування. Було виявлено та знищено шкідливе програмне забезпечення, яке мало на меті дискредитацію результатів виборів. Внаслідок цього було зірвано інформаційну операцію, спрямовану на фальсифікацію результатів голосування, зокрема на створення враження, що один з кандидатів отримав 37 % голосів. Невдовзі російські ЗМІ оголосили провокаційні результати, які планувалися для фальсифікації.

Ці події свідчать про загрозливу динаміку злочинів, що порушують виборчі права громадян в Україні. Різні дослідження вказують на системність порушень виборчого законодавства, що не тільки підриває об'єктивність результатів виборів, але й загрожує дестабілізацією ситуації як у регіонах, так і по всій країні. У зв'язку з цим міжнародна спільнота продовжує досліджувати стан виборчого процесу в Україні та організовує низку заходів для підвищення його безпеки.

Наприклад, Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) провела «Тиждень оцінки кібербезпеки» у червні 2018 року, зосереджуючи увагу на забезпеченні захисту виборчої інфраструктури [2]. У листопаді 2018 року Центральна виборча комісія встановила обладнання та програмне забезпечення для захисту Державного реєстру виборців, яке надали Координатор проектів ОБСЄ та інші міжнародні партнери. Це сприяло підвищенню рівня кібербезпеки виборів, особливо з огляду на майбутні президентські та парламентські вибори 2019 року. ЦВК України встановила обладнання та програмне забезпечення, надане Координатором проектів ОБСЄ в Україні для забезпечення

комплексного технічного захисту Державного реєстру виборців, в рамках зусиль, спрямованих на посилення безпеки систем адміністрування виборів від цифрових загроз. Станом на 10 жовтня 2018 року Державний реєстр виборців містив персональні дані понад 35,6 мільйона українців, які мають право брати участь у президентських та парламентських виборах, що мали відбутися наступного року [4, с. 183]. Круглий стіл також був організований Координатором проектів ОБСЄ в Україні спільно з ЦВК. «Під час заходу Координатор проектів ОБСЄ презентував результати соціологічного дослідження щодо обізнаності виборців з їхніми виборчими правами та процедурами. Цей захід був частиною проекту «Підвищення кібербезпеки та прозорості виборчих процесів в Україні», який реалізується Координатором проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки Місії США при ОБСЄ та Уряду Норвегії».

Ці дії є частиною ширших міжнародних та внутрішніх зусиль, спрямованих на захист виборчого процесу в Україні від цифрових загроз та забезпечення прозорості і чесності виборів. Проблема злочинів проти виборчих прав, однак, залишається гострою через недосконалість правової регламентації та класифікації відповідних кримінальних правопорушень у законодавстві України [3].

Що стосується виборчих злочинів, то акцент у цьому зв'язку слід зробити, зокрема, на тому, що відповідно до Кримінального кодексу України кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти виборчого права передбачена лише у семи статтях (а саме: 157, 158, 158-1, 158-2, 159, 159-1, 160). Але окремі злочинні діяння, пов'язані з посяганням на виборчі права громадян, на практиці кваліфікуються за іншими статтями КК України через їх недостатню визначеність або невизначеність у чинному законодавстві. Це не тільки унеможливує належний облік та аналіз злочинів проти виборчих прав громадян, а й призводить до уникнення кримінальної відповідальності винними особами. Також це призводить до труднощів у розслідуванні вказаних видів злочинів, оскільки саме чинне законодавство та судово-слідча практика є підставою для розробки методичних рекомендацій щодо розслідування. Кримінологи визначають злочинність у сфері виборчого процесу як масове, історично мінливе, соціально негативне явище, що вчиняється як під час виборчого процесу, так і після його завершення.

Висновки. На основі проведеного аналізу злочинної діяльності, спрямованої проти виборчих прав громадян України, можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, кіберзагрози та інформаційні атаки стали ключовими інструментами дестабілізації виборчих процесів в умовах сучасних гібридних конфліктів. Випадки несанк-

ціонованого доступу до державних інформаційних систем, масштабні DDOS-атаки та цілеспрямоване використання бот-мереж для впливу на результати виборів, як показує аналіз конкретних випадків, стали частиною системної стратегії підризу виборчого процесу з боку зовнішніх суб'єктів. Це підкреслює важливість підвищення рівня кібербезпеки виборчої інфраструктури та інформаційних систем України.

По-друге, ці дії не лише ставлять під загрозу національну безпеку, а й дискредитують виборчий процес, що є фундаментальною основою демократичних інститутів. Як показують події, такі як масова інформаційна кампанія щодо фальсифікації результатів голосування, це може призвести до втрати легітимності результатів виборів та дестабілізації ситуації в країні. Боротьба з дезінформаційними кампаніями та кіберзагрозами вимагає комплексного підходу, що включає не лише технічні рішення, але й міжвідомчу та міжнародну співпрацю, як це продемонстрували українські та міжнародні організації.

По-третє, проблема кваліфікації та класифікації злочинів проти виборчих прав в Україні залишається відкритою та потребує подальшого вдосконалення законодавчої бази. Аналіз чинного Кримінального кодексу України свідчить про недостатність правових механізмів для належного обліку злочинів у цій сфері. Недосконалість правового регулювання веде до труднощів у розслідуванні та кримінальному переслідуванні винних осіб, що, у свою чергу, ускладнює боротьбу з подібними правопорушеннями [6, с. 36]. Це потребує активної роботи над розробкою нових законодавчих норм, які б забезпечували ефективне переслідування злочинів проти виборчого процесу та захист прав громадян.

Загалом, досвід останніх років демонструє, що забезпечення безпеки виборчого процесу в Україні є питанням не лише національного, а й міжнародного значення. Активна участь міжнародних організацій у підтримці кібербезпеки та моніторингу виборів вказує на необхідність інтеграції України

до глобальних стандартів безпеки у виборчій сфері. Тому вдосконалення правової бази, зміцнення інституційної спроможності та міжнародна кооперація є невід'ємними складовими у подоланні викликів, що постають перед Україною у сфері захисту виборчих прав.

Література

1. Venice Commission. Report on the compatibility of remote voting and electronic voting with the standards of the Council of Europe. CDL-AD (2004) 012- e / European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). 2004. 12–13 March.

2. Апплгейт М., Чануссот Т., Басистий В. І Інтернет голосування. Питання для розгляду. Загальний огляд для органів адміністрування. Біла книга EFES.

3. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

4. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-ге, випр. і доповн. Київ : Логос, 2009. 500 с. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf>

5. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

6. Максименцева Н.О. Політична відповідальність депутата парламенту як елемент політичної безпеки: досвід ЄС. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 1. 2023. С. 35–40.

7. Матюшкова Т.П. Використання інформаційних технологій при вчиненні окремих видів злочинів проти виборчих прав громадян // Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків.нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 162–165. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/23_11_2018/pdf/48.pdf

8. Токар-Остапенко О.В. Упровадження системи електронного голосування. file:///C:/Users/maksi/Downloads/123-Article%20Text-239-1-10-20220706%20(2).pdf

9. Українська правнича енциклопедія / За заг. ред. В.М.Тертишника, Л.Р.Наливайко, А.Є.Фоменко, В.В.Ченцова. Київ : Алерта, 2023. 768 с. ISBN 978-617-566-754-5